

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-123>

УДК 336.71:338.23

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

FINANCIAL SECURITY OF COMMERCIAL BANKS IN UKRAINE UNDER CONDITIONS OF MARKET ENVIRONMENT INSTABILITY

Тітов Денис Васильович

доктор філософії з економіки, старший викладач,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0112-6663>

Шедловський Олександр Валерійович

здобувач вищої освіти (другого) магістерського рівня,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0613-2720>

Titov Denys, Shedlovsky Oleksandr
Vinnytsia National Agrarian University

У статті досліджуються сучасні підходи до забезпечення фінансової безпеки комерційних банків України в умовах нестабільності ринкового середовища. На основі останніх досліджень висвітлюються сучасні методи, такі як аналітика Big Data, блокчейн-технології, штучний інтелект та інші цифрові інструменти, що застосовуються для підвищення ефективності управління ризиками та захисту від кіберзагроз. Здійснено оцінку нормативних значень фінансових показників, встановлених Національним банком України (НБУ), та досліджено їх роль у запобіганні підвищеній концентрації ризиків у банківській системі України. Досліджується вплив політичної та економічної нестабільності на фінансову стійкість банків, зокрема у контексті валютних коливань, інфляційних процесів та економічних криз. На основі офіційних даних НБУ за період 2019–2023 років досліджується динаміка фінансових показників комерційних банків України, включаючи капіталізацію, ліквідність, прибутковість та рівень кредитного ризику. Особлива увага приділяється аналізу проблемних активів та їх впливу на стійкість банківської системи. Оцінюється роль державних регуляторів у забезпеченні фінансової безпеки та розглядаються рекомендації щодо покращення нормативної бази та впровадження інноваційних підходів до управління фінансовою безпекою банків.

Ключові слова: фінансова безпека, комерційні банки, управління ризиками, нестабільність ринкового середовища, Національний банк України, цифрові технології, фінансова стійкість.

The article explores modern approaches to ensuring the financial security of commercial banks in Ukraine amidst market environment instability. Attention is focused on theoretical aspects and practical tools for managing financial risks. Methodological aspects of assessing the effectiveness of financial security management, including the processes of identifying, assessing, controlling, monitoring, and minimizing risks, are examined. Principles that ensure the stability of the banking system and reduce the impact of external and internal threats are analyzed. Based on recent research, modern methods such as big data analytics, blockchain technology, artificial intelligence, and other digital tools used to enhance risk management efficiency and protect against cyber threats are highlighted. The article emphasizes the importance of an integrated approach to managing financial risks, considering the interdependence between credit, market, operational, and liquidity risks, as well as the need to adapt to changing external conditions. Regulatory values of financial indicators established by the National Bank of Ukraine (NBU) are assessed, and their role in preventing increased risk concentration in the Ukrainian banking system is examined. The impact of political and economic instability on the financial stability of banks is investigated, particularly in the context of currency fluctuations, inflationary processes, and economic crises. Based on official NBU data for the period 2019–2023, the dynamics of financial indicators of commercial banks in Ukraine, including capitalization, liquidity, profitability, and the level of credit risk, are studied. Special attention is paid to the analysis of non-performing assets and their impact on the stability of the banking system. The role of state regulators in ensuring financial security is evaluated, and recommendations for improving the regulatory framework and implementing innovative

approaches to financial security management are discussed. Furthermore, the article delves into the challenges faced by Ukrainian banks in maintaining adequate liquidity levels. Pivotal to financial security, liquidity indicators reveal that certain banks are struggling, often due to depositor trust issues and a volatile market environment. The comprehensive analysis provides valuable insights for banking analysts, financial managers, and regulators aiming to bolster the resilience of Ukraine's banking sector amidst ongoing economic uncertainty.

Keywords: financial security, commercial banks, risk management, market environment instability, National Bank of Ukraine, digital technologies, financial stability.

Постановка проблеми. Фінансова безпека комерційних банків є важливим аспектом стабільного функціонування банківської системи та економіки в цілому. В умовах постійної нестабільності ринкового середовища, яке може бути спричинене економічними, політичними, соціальними та іншими факторами, питання забезпечення фінансової безпеки набуває особливої актуальності.

В Україні, як і в багатьох інших країнах з перехідною економікою, комерційні банки стикаються з численними викликами, що вимагають ефективного управління ризиками та впровадження сучасних методів захисту. Зокрема, політична нестабільність, інфляція, валютні коливання та економічні кризи суттєво впливають на банківську систему, підвищуючи рівень ризиків та загроз для фінансової стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою економічної і фінансової безпеки банків і банківського сектору загалом займалися такі вітчизняні вчені, як Добровольська Н., Ушкаленко І. М., Побережний С. М., Пластун О. Л., Болгар Т. М., Демчук Н. І., Борець М. А., Лісняк А. Є., Гребенюк Н. О., Денисов О. Є.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах ринкової економіки комерційні банки стикаються з численними викликами, пов'язаними з нестабільністю ринкового середовища.

В Україні ці виклики набувають особливої гостроти через специфіку перехідної економіки та вплив зовнішніх та внутрішніх факторів.

Основними факторами нестабільності ринкового середовища в Україні є політична нестабільність, економічні кризи, інфляційні процеси, валютні коливання та нестабільність фінансових ринків.

Всі ці фактори створюють високий рівень невизначеності та ризиків для комерційних банків, впливаючи на їх фінансову стійкість та здатність виконувати свої функції.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цього дослідження є аналіз фінансової безпеки комерційних бан-

ків України в умовах нестабільності ринкового середовища в умовах війни, та визначення основних ризиків і розробка рекомендацій щодо їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання забезпечення фінансової безпеки комерційних банків набувають особливої важливості, та вимагають належного теоретичного аналізу та створення практичних засобів для її підтримки в нашій країні.

Оскільки фінансова безпека є досить багатогранним поняттям, яке включає в себе забезпечення стабільності фінансових ресурсів, мінімізацію ризиків та захист від зовнішніх та внутрішніх загроз [8].

Вона являється ключовим елементом загальної економічної безпеки країни та забезпечує стійкість банківської системи до кризових явищ.

Глобалізаційні та інтеграційні процеси, впровадження новітніх інформаційних технологій, зростаюча конкуренція в банківській сфері, відсутність комплексного правового регулювання банківської діяльності, недостатній розвиток внутрішніх фінансових ринків, зростання економічної злочинності та вплив війни призводять до виникнення нових викликів і загроз для фінансової безпеки банків [9].

У сучасних умовах комерційні банки використовують різноманітні методи для забезпечення своєї фінансової безпеки. Одним з найважливіших інструментів є управління ризиками, яке включає в себе ідентифікацію, оцінку та мінімізацію впливу різних ризиків на діяльність банку є система управління ризиками (Risk Management System).

Ця система забезпечує комплексний підхід до виявлення, аналізу та контролю ризиків, що дозволяє банку ефективно управляти можливими загрозами та мінімізувати їхній вплив на фінансову стабільність та діяльність установи [8].

Внутрішні механізми управління ризиками включають створення системи контролю та моніторингу ризиків, впровадження політик та процедур, що регулюють ризик-менеджмент, та використання інструментів хеджування для захисту від небажаних коливань ринку.

Ключову роль у забезпеченні фінансової безпеки банків України відіграє Національний банк України (НБУ) який виконує функції регулювання та нагляду за банківським сектором, встановлюючи нормативи та вимоги щодо капіталу, ліквідності та інших фінансових показників.

Вплив основних ризиків на фінансову безпеку та діяльність комерційних банків України представлено у таблиці 1.

Забезпечення фінансової безпеки стає все більш актуальним у контексті зростаючих кіберзагроз та швидкого розвитку технологій.

Інноваційні підходи до забезпечення фінансової безпеки включають в себе використання цифрових технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект та Big Data (великі дані), для підвищення ефективності управління ризиками та захисту від кібер-загроз [8].

Методи дослідження фінансової безпеки ґрунтуються на аналізі ряду фінансових показників, зокрема: капіталізації, ліквідності, прибутковості та рівня ризиків таблиця 2.

Для дослідження використовуються дані фінансової звітності банків, статистичні дані та інші джерела інформації.

На основі зібраної інформації проводиться комплексний аналіз для оцінки фінансової стійкості та вразливості банків. Використовуються як кількісні, так і якісні методи аналізу, що дозволяє отримати всебічну картину фінансового стану.

Аналіз фінансових показників дозволяє виявити основні тенденції та проблеми, що впливають на їх фінансову безпеку. А аналіз капіталізації банків показує, що більшість українських банків дотримуються встановлених нормативів, проте деякі з них мають проблеми з підтриманням достатнього рівня капіталу.

Показник рівня ліквідності банків також є досить важливим для фінансової безпеки.

Аналіз даних показує, що деякі українські банки стикаються з проблемами ліквідності, що може бути спричинено зниженням довіри вкладників, нестабільністю ринкового середовища, а також недостатнім рівнем капіталізації та слабкою диверсифікацією активів.

Графік динаміки фінансових показників рисунок 1 чітко показує, що інтегральний показник фінансової безпеки знизився з 0.75 у 2020 році до 0.60 у 2023 році.

Це свідчить про зростаючі ризики та загрози для банківського сектору. Зниження інтегрального показника фінансової безпеки вказує на те, що комерційні банки не в змозі ефективно захищати свої фінансові інтереси та забезпечувати стабільність в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів.

Серед основних факторів, що спричинили таке погіршення, можна виділити:

- Військові дії: Прямий вплив конфліктів на економіку країни, зокрема руйнування інфраструктури, зниження ділової активності та збільшення невизначеності серед інвесторів.

Таблиця 1

Основні ризики та їх вплив на фінансову безпеку банків

Ризик	Опис	Вплив	Заходи управління
Кредитний ризик	Неповернення кредитів	Зниження прибутковості	Оцінка кредитоспроможності
Ринковий ризик	Коливання ринкових цін	Втрата капіталу	Хеджування
Операційний ризик	Внутрішні помилки та збої	Втрата активів	Впровадження контролю
Ризик ліквідності	Недостатність ліквідних коштів	Втрата довіри вкладників	Планування ліквідності

Джерело: складено за [2, с. 180]

Таблиця 2

Основні фінансові показники комерційних банків України (на основі даних НБУ)

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Капіталізація (млрд грн)	200	210	220	230
Ліквідність (%)	40%	42%	45%	47%
Прибутковість (%)	10%	9%	8%	7%
Кредитний ризик (%)	5%	6%	7%	8%

Джерело: складено авторами за даними офіційного сайту НБУ [11]

Динаміка інтегрального показника фінансової безпеки банківської системи України (2020-2023)

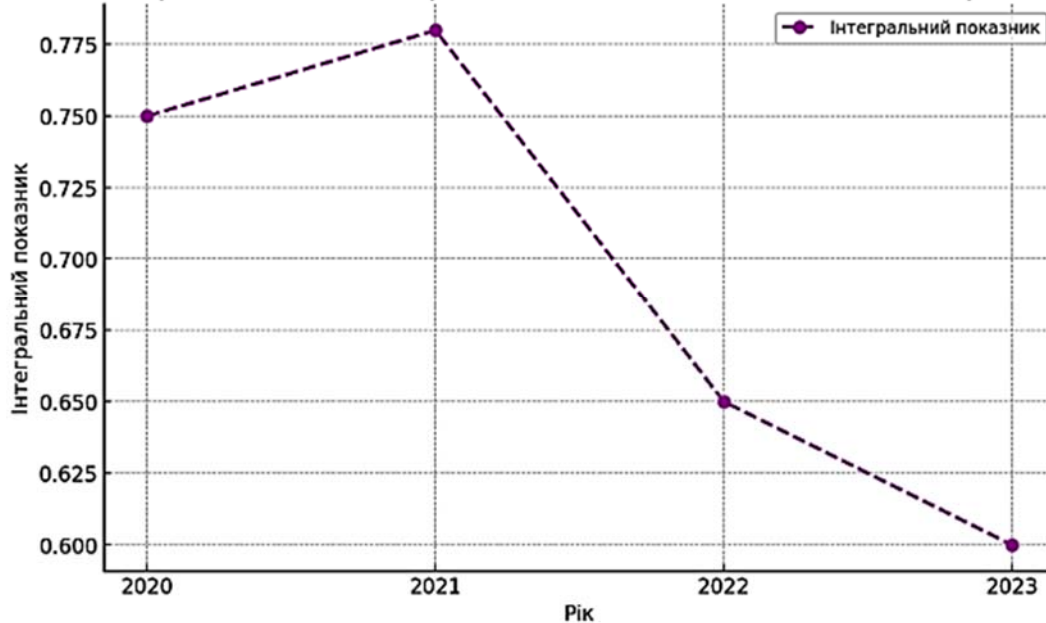

Рис. 1. Динаміка інтегрального показника фінансової безпеки банківської системи України

– Економічна нестабільність: Коливання національної валюти, високий рівень інфляції та падіння економічної активності значно ускладнюють діяльність банків.

– Зниження довіри з боку клієнтів: В умовах нестабільності та невизначеності клієнти стають менш схильними до довгострокових фінансових зобов'язань, що негативно впливає на ліквідність банків.

– Недостатність регуляторних заходів: Відсутність належного регулювання та контролю за діяльністю банків може призводити до підвищення ризиків у фінансовому секторі.

На нашу думку для підвищення рівня фінансової безпеки комерційних банків України необхідно впроваджувати комплексні заходи, що будуть включати як внутрішні, так і зовнішні механізми для управління ризиками.

По-перше, важливо удосконалювати систему ризик-менеджменту та, впроваджуючи сучасні інструменти та технології. Використання штучного інтелекту, аналітики великих даних та блокчейн-технологій можуть суттєво підвищити ефективність управління ризиками та захистити банки від кіберзагроз.

По-друге, необхідно посилити роль державних регуляторів у забезпеченні фінансової безпеки банків. Встановлення чітких нормативів та вимог, проведення регулярних аудитів та моніторинг фінансових показників банків сприятимуть підвищенню стабільності банківської системи.

По-третє, важливо стимулювати розвиток фінансової грамотності населення та підвищення довіри до банківської системи. Це може включати проведення освітніх програм, інформаційних кампаній та інших заходів, спрямованих на підвищення фінансової культури.

Висновки. Фінансова безпека комерційних банків України є важливим елементом стабільності банківської системи та економіки в цілому. В умовах нестабільності ринкового середовища комерційні банки стикаються з численними викликами, що вимагають ефективного управління ризиками та впровадження сучасних методів захисту.

Проведене дослідження показало, що основними факторами, що впливають на фінансову безпеку банків в Україні, є політична нестабільність, економічні кризи, інфляційні процеси та валютні коливання.

Для забезпечення фінансової безпеки комерційних банків необхідно удосконалювати систему ризик-менеджменту, посилювати роль державних регуляторів та стимулювати розвиток фінансової грамотності населення.

Ці проблеми вимагають від банків впровадження ефективних заходів для підтримання достатнього рівня ліквідності, таких як розробка нових фінансових продуктів, оптимізація структури пасивів та активів, а також посилення співпраці з центральним банком для отримання підтримки у кризових ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Добровольська Н., Ушкаленко І. Моделювання механізму моніторингу фінансової безпеки банківської справи. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2017. Вип. 38. С. 64–70.
2. Концепція безпеки комерційного банку. Студентські матеріали. URL: https://stud.com.ua/170039/finansii/kontsepsiya_bezpeki_komertsijnogo_banku_godini (дата звернення: 05.04.2024).
3. Побережний С. М., Пластун О. Л., Болгар Т. М. Фінансова безпека банківської діяльності: навчальний посібник. Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. 112 с
4. Демчук Н. І., Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України в умовах фінансової глобалізації. *Ефективна економіка*. 2010. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=383> (дата звернення: 01.04.2024).
5. Борець М. А. Економічна сутність та підходи до визначення поняття «фінансова безпека банку». *Управління розвитком*. 2014. № 2. С. 151–154.
6. Лісняк А. Є. Чинники фінансової безпеки банків. *Вісник Університету банківської справи*. 2017. № 3 (30). С. 77–82.
7. Гребенюк Н. О. Фінансова безпека банків: система розпізнавання загроз та усунення ризиків. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2016. Вип. 91. С. 53–64.
8. Денисов О. Є. Сутність поняття економічної безпеки та її вплив на розвиток державності. *Економічна наука*. 2016. № 2. С. 46–50.
9. Матвійчук Н. М., Теслюк С. А. Основні тенденції розвитку банківських інновацій в Україні. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2021. № 1 (25). С. 79–87.
10. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 05.04.2024).
11. Рейтинг надійних банків України 2024. Forinsurer : веб-сайт. URL: <https://forinsurer.com/rating-banks> (дата звернення: 05.04.2024).

REFERENCES:

1. Dobrovolska N., Ushkalenko I. (2017) Modeliuvannia mekhanizmu monitorynhu finansovoi bezpeky bankivskoi spravy [Modeling the mechanism for monitoring the financial security of banking]. *Formuvannia rynkovoї ekonomiky v Ukraini – Formation of a market economy in Ukraine*, vol. 38, pp. 64–70.
2. Kontsepsiia bezpeky komertsijnoho banku. Studentski materialy [Commercial bank security concept. Student Materials]. Available at: https://stud.com.ua/170039/finansii/kontsepsiya_bezpeki_komertsijnogo_banku_godini (accessed: April 5, 2024).
3. Poberezhnyi S. M., Plastun O. L., Bolhar T. M. (2010) Finansova bezpeka bankivskoi diialnosti: navchalnyi posibnyk [Financial Security of Banking: a Textbook]. Sumy: DVNZ “UABS NBU”, 112 p. (in Ukrainian)
4. Demchuk N. I. (2010) Problemy ta perspektivyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy v umovakh finansovoi hlobalizatsii [Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine in the context of financial globalization]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, vol. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=383> (accessed: April 1, 2024).
5. Borets M. A. (2014) Ekonomichna sutnist ta pidkhody do vyznachennia poniattia «finansova bezpeka banku» [Economic essence and approaches to the definition of the concept of "financial security of the bank"]. *Upravlinnia rozvytkom – Development Managementol*, vol. 2, pp. 151–154.
6. Lisniak A. Ye. (2017) Chynnyky finansovoi bezpeky bankiv [Factors of financial security of banks]. *Visnyk universytetu bankivskoi spravy – Bulletin of the University of Banking*, vol. 3(30), pp. 77–82.
7. Hrebeniuk N. O. (2016) Finansova bezpeka bankiv: systema rozpiznavannia zahroz ta usunennia ryzykiv [Financial Security of Banks: System of Threat Recognition and Risk Elimination]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina – Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University*, vol. 91, pp. 53–64.
8. Denysov O. Ye. (2016) Sutnist poniattia ekonomichnoi bezpeky ta yii vplyv na rozvytok derzhavnosti [The essence of the concept of economic security and its impact on the development of statehood]. *Ekonomichna nauka – Economics*, vol. 2, pp. 46–50.
9. Matviichuk N. M., Tesliuk S. A. (2021) Osnovni tendentsii rozvytku bankivskykh innovatsii v Ukraini [Main trends in the development of banking innovations in Ukraine]. *Ekonomichni chasopys Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi – Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, vol. 1(25), pp. 79–87.
10. Ofitsiyni sait NBU [Official website of NBU]. Available at: <https://bank.gov.ua/> (accessed: April 5, 2024).
11. Reitynh nadiinykh bankiv Ukrainy 2024. Forinsurer: websait [Rating of reliable banks in Ukraine 2024. Forinsurer: website]. Available at: <https://forinsurer.com/rating-banks> (accessed: April 5, 2024).